

ЦВЕТАРКА

Тази вечер Витоша е тъй загадъчна и нежна –
като теменужен остров в лунносребърни води,
и над смътния ѝ гребен, сякаш в болка безнадеждна,
се разтапят в тънка пара бледи есенни звезди.

И грамаден и задъхан, скрил в гранитната си пазва
хиляди души разбити – глъхне празничния град
и под лунно наметало с шепот странен той разказва
повестите безутешни на вседневен маскарад.

А из улицата шумна, под гирлянди електрични,
ето малката цветарка бърза от локал в локал,
де оркестрите разливат плавни звукове ритмични
и от тях се рони сякаш скрита мъка и печал.

С погледа смутен и влажен на прокудена русалка
между масите пристъпя и предлага плахо тя:
златожълти хризантеми в кошничка кокетно малка
и усмивката смирена по рубинени уста.

Върху стройното ѝ тяло, върху младостта ѝ цветна,
като черни пипала се плъзгат погледи отвред
и в усмивки иронични блика мисъл неприветна,
че цветята се купуват, а и тя е чуден цвет.

И оркестърът въздъхва, стихват плачущи акорди,
гаснат, млъкват, но отново гръмват те по даден знак,
понесат се нависоко волнокрили, смели, горди
и се спуснат бавно, плавно като мек приятен сняг.

Но от маса къмто маса своята кошничка показва
светлокосата девойка с поглед смътен и нерад,
а грамаден и задъхан, скрил в студената си пазва
хиляди души разбити – дебне каменния град.

ДА БЪДЕ ДЕН!

Ношта е черна и зловеща,
ношта е ледна като смърт.
В разкъсаната земна гръд
струи се бавно кръв гореща.
В димящите развалини
безокий демон на войната
развял е хищно знамената
и меч въз меч безспир звъни.
Сред мрака непрогледно гъст
стърчи злокобен силует
на някакъв грамаден кръст,
и хилядни тълни отворед

вървят, подгонени натам
от яростта на златний бог.
И мрака става по-дълбок,
тълпите нижат се едвам.
За въздух жадни са гърдите,
очите молят светлина,
един копнеж, мечта една
гори и се топи в душите
и през сълзи и кървав гнет,
през ужаса на мрак студен
разбунен вик гърми навред:
"Да бъде ден! Да бъде ден!"

ЙОХАН

Над мъртвата градинка вечерта
разпускате коси от черен мрак.
Йохан открихна малките врата,
огледа уличната пустота
и в миг прекрачи дървения праг.

След него припна плачуща жена,
протегнала в ръцете си дете.
Но, озарен от бледата луна,
безшумно в тягостната тишина,
отмина той и всичко опусте.

По него дълго, дълго гледа тя,
далече впила поглед замечтан;
наоколо бе сънна пустота
и само прибледнелите уста
нашепваха едвам: "Йохан, Йохан!"

А над Берлин, потънал в ситен скреж
и лунни сребросинкави петна,
внезапно екна първия гърмеж
и ехото в безумний си летеж
раздра задрямалата тишина.

След него втори, трети... ето в миг
изтръпна в ужас снежния Берлин.
Ношта изпълни се с гърмеж и вик
и пламъкът изви червен език,
блестящ над покривите кат рубин...

*

На барикадата бе непознат
Йохан. И непознат остана той.
Прислонил се до старец белобрад,
излеко побледнял от остър хлад,
гърмеше с вихъра на кървав бой....

И труп до труп в мъртвешка
хладнина
простира се, а бурята гърми;
по сини блузи алени петна,
в очите смръзнал вик и не в една
десница още пушката дими.

А недалеч, зад срещните стени,

картечните блясват с огнен лик,
хусарите на шеметни вълни
промъкват се и залп след залп гърми
и вие се Смъртта в размах велик...

*

На барикадата Йохан е сам.
В предсмъртен стон старикът
белобрад,
оплискан с кръв, повдига се едвам.
Съзрял хусарите през дим и плам,
крещи, издъхвайки: "Назад! Назад!"

А стиснал карабината в ръце,
Йохан ги среща с гръм и ги зове:
"Елате вий, аз с каменно лице
ще срещна щика в своето сърце!
Елате вий, престъпни синове!"

Безумци! Всяка капка кръв пред вас
ще бликне нови хиляди борци!
Веч бий дванайсетият кобен час
и ще сразим престъпната ви власт!
Елате вий! Елате, подлеци!"

А от веригите хусар един
тогаз просъска гневно с глас пиян:
"Млъкни! Ръцете горе, рабски син!"
Но, величав кат някой исполин,
"Челата горе!" – викна му Йохан.

Задружен гръм изпрати му ответ.
Той грохна до старика белобрад.
Хусарите се втурнаха напред.
Един от тях се взря в лика му блед
и пръсна черепа му с приклад.

*

А тънеше Берлин в мъгла и скреж
и бликаше предутрен синкав здрач.
И в бедна хижа, в ужас и копнеж
една жена при всеки глух гърмеж
избухваше в несдържан горък плач.

И стиснала детенцето си, тя
все чакаше със поглед замечтан.
Навън цареше смъртна пустота
и глухо приблиденлите уста
през плач нашепваха: "Йохан!
Йохан!"

ЮНОША

Аз не зная защо съм на този свят роден,
не попитах защо ще умра,
тук дойдох запленил и от сивия ден,
и от цветната майска зора.

Поздравих пролетта, поздравих
младостта
и възторжен разтворих очи,
за да срещна Живота по друм от
цветя
в колесница от лунни лъчи.

Но не пролет и химн покрай мен
позвъни,
не поръси ме ябълков цвят:

пред раззинали бездни до черни стени
окова ме злодей непознат.

И през облаци злоба и демонска стръв
черна сянка съзрях да пълзи —
златолюспест гигант се изправи сред
кръв,
сред морета от кръв и сълзи.

В полумрака видях изтерзани лица,
вред зачух плачове като в сън
и жестока закана на гневни сърца
се преплете с оковния звън.

Аз познах своите братя във робски
керван,
угнетени от Златний телец;
и човешкия Дух — обруган, окован,
аз го зърнах под трънен венец.

И настръхнал от мрака на тази земя,
закопнях, запламтях и зова:
— Ах, блеснете, пожари, сред ледна
тъма!
Загърмете, железни слова!

Нека пламне земята за пир непознат,
нека гръм да трещи, да руши!
Барикаден пожар върху робския свят!
Ураган, ураган от души!...

И тогава — zalюбен в тълпите,
пленен
от лъчите на нова зора, —
без да питам защо съм на този свят
роден,
аз ще знам за какво да умра.

НИЙ

Ний всички сме деца на майката
земя,
но чужда е за нас кърмящата й гръд,
и в шеметния кръг на земния си път,
жадувайки лъчи, угасваме в тъма -
ний, бедните деца на майката земя.

Край нас се вие бич, над нас тежи
хомот
и робския закон на жълтия метал;
ний раснем в нищета, ний гаснем сред
печал
и ръсим в своя друм сълзи и кървав
пот -
ний, бледи смъртници - родени за
живот.

А ний сме океан от огнени вълни,
величествен керван към светли
висоти;
Чрез нашите сърца вселената тупти,
живота се крепи на раменете ни,
но ний сме океан от стенещи вълни.

На земните блага всевечни сме
творци,
а нужда ни души до хладната си гръд.
Под черните крила на дебнещата
смърт
привеждаме чела със трънени венци -
ний, вечните творци, ний морните
борци.

Но иде ден на съд! Над майката земя
надвисва ураган и в громкия му зов
преплитат се ведно омраза и любов,
а майката земя възсепва се сама,
потъпкала греха, отърсила срама.

Защото в боен ред сред робската тъма
възбунени вълни издигат се със рев,
защото накипя свещеният ни гнев
и неговият вик стозвучно загърмя:
"И ние сме деца на майката земя!"

СТАРИЯ МУЗИКАНТ

Все там до моста приведен седи,
тегли полекичка лъка,
а над главата му ревностно бди
черната старческа мъка.

Бурно край него живота кипи
в грижи и горести вечни
и пъстроцветните шумни тълпи
все тъй са зли и далечни.

Привечер. Спуска се траурен здрач,
ситен снежец завалява,
спира цигулката горестен плач -
стареца немощно става.

И прегърбен той пристъпя едва,
спира се тук-там и стене,
шепнат му злъчни, невнятни слова
зимните вихри студени.

Там - от скованата в мраз висина -
мигом през тънкия облак
хвърля му поглед печална луна,
фосфорно бледа и обла.

А зад гърба му пристъпя Смъртта,
кървава и многоръка,
и по цигулката старческа тя
тегли полекичка лъка.

ЗИМНИ ВЕЧЕРИ

Като черна гробница и тая вечер
пуст и мрачен е градът;
тъпо стъпките отекват надалече
и в тъмата се топят.

Глъхнат оградите, зловещо гледа
всяка
с жълти стъклени очи,
оскрежената топола — призрак
сякаш —
в сивата мъгла стърчи.

Странни струни са изопнатите жици,
посребрени с тънък пух,
и снегът, поръсен с бисерни искрици,
хрупка с вопъл зъл и глух.

А в мъглата — през безплътните и
мрежи
мълком гаснеща от скръб,
младата луна незнаен път бележи
с тънкия си огнен сърп.

*

Вървя край смълчаните хижи,
в море непрогледна мъгла,
и вечната бедност и грижа
ме гледат през мътни стъкла.

В стъклата с десница незрима,
под ледния дъх на нощта,
чертала е бялата зима
неземни сребристи цветя.

Но ето къщурка позната;
в прозореца детска глава;
и грубо гърмят в тишината
пияни хрипливи слова.

Завърнал се в къщи — безхлебен,
пиян пак — бащата ругай:
и своя живот непотребен,
и своята мъка без край.

Завесата мръсна, продрана,
и едър мъглив силует
размахва ръцете в закана,

от помисли странни обзет.

Децата пишат и се молят,
а вълка, привела глава,
сред своята скръб и неволя
жена проридава едва.

*

Сякаш плачът и дочули са,
сякаш са ехо в снега —
звъннаха в сънната улица
песни на скрита тъга.

Трепка цигулка разплакана,
сепна тя зимния сън,
мигом след нея, нечакано,
хукнаха звън подир звън.

Пак ли са старите цигани?
Пак ли по тъмно коват?
Чукове, сръчно издигнати —
сръчно въртят се, гърмят.

Трепна в бараката сгушена
пламък разкъсан и блед;
а от стрехата опушена
спускат се змийки от лед.

Пламва стомана елмазена,
вие се, съска, пълзи —
с тежките чукове смазани,
пръска тя златни сълзи.

Синкави, жълти и алени
снопчета пламък трептят,
в огнен отблясък запалени,
черни ковачи коват.

*

А навън мъглата гъста тегне,
влачи своя плащ злокобно сив,
и все се мъчи да пробегне
остър писък на локомотив.

Мяркат се незнайни силуети,
идат странни — странни гинат пак:
електричен наниз морно свети,
през завесите от черен мрак.

И в мъглата жълтопепелява,
в нейното зловещо празненство,
броди тежко, неспокойно плава
някакво задгробно същество.

Той е — слепия старик се връща,
с него натоварено дете,
потопени в хаоса намръщен,
бавно, бавно се разтапят те.

Братя мои, бедни мои братя —
пленници на орис вечна, зла —
ледно тегне и души мъглата, —
на живота сивата мъгла.

Тежък звън като в сън надалеч
прозвъни.

Полунощ ли е пак?

В уморения мрак
като копия златни пламтят светлини
и се губят по белия сняг.

Струят се без ред бледожълти петна
от прозореца в скреж,
и — разкъсващ, зловещ —
през стъклата процежда се плач на
жена,
и горят и трептят свещ до свещ.

*

Сред стаята ковчег положен,
в ковчега — моминско лице,
и жълти старчески ръце
у дъсченото черно ложе.

Проточено ридай старуха,
нарежда горестни слова,
в миг потреперва и едва
сподавя кашлицата суха.

Неясно по-стените голи —
пробягват сенките завчас;
пред мъничък иконостас
детенце дрипаво се моли.

В прозореца свещите бледни
целуват ледени цветя,
и, в своята кратка красота,
цветята се топят безследно...

*

И пак край смълчаните хижи
вървя в бледосиня мъгла
и вечната бедност и грижа
ме гледат през мътни стъкла.

Като че злорадствени песни
напяват неznайни бедни,

и трепнат, угаснат и блеснат
над затвора двете звезди.

А спрели за миг до фенеря,
чувалчета снели от гръб,
стоят две деца и треперят
и дреме в очите им скръб.

И сякаш потрошена слюда,
снежинки край тях се въртят;
и в някаква смътна почуда
децата с очи ги ловят.

А бликат снежинки сребристи,
прелитат, блестят кат кристал,
проронват се бели и чисти
и в локвите стават на кал.

"Работнически вестник", 27.01.1923

Фрагментът

Фрагментът е рожба на новото време - новата литература, новото изкуство.

Античната литература познава фрагмента само като моралистичен афоризъм:
Епиктет и други.

Романтизмът притежава философско-критичния фрагмент на Новалис и
Фридрих Шлегел.

Съвременната епоха обаче познава фрагмента във всички изкуства: поезия,
живопис, музика, театър.

Фрагментът е рожба на новото изкуство. Новото изкуство е фрагментарно.
Непълно или: недопълнено с обяснителните подробности на непосредната логика.

Ницше: "Аз казвам и нямам време да доказвам." Причина на. фрагмента.
"Моя гордост е да казвам в десет изречения това, което всеки друг казва в една цяла
книга - което всеки друг не казва в една цяла книга..."

Маларме: "За мене една поема е мистерия, на която читателят трябва да
търси ключа." Първо. И второ: "Всъщност проза не съществува; съществува само
азбука и после - стихове. Повече или по-малко стегнати,повечеили по-малко
разпрострени.

Там, дето има усилие за *стил*, ще има стих."

Стихът е фрагмент. Стилът довежда до фрагмент. Защото стилът е синтез. Синтез в мисълта и синтез в средствата. Сгъстяване, за постигане на своята задача - художествения ефект - изкуството си служи с минимум от средства.

Минимум от средства: сгъстяване: фрагмент: стил.

Не само една откъслечна мисъл - афоризъм - е фрагмент... Днес цялото изкуство е фрагментарно. Стилът довежда до фрагмент.

Стил: синтез: фрагмент.

Изкуство: стил: фрагмент.

Стилът, доведен до край, ражда фрагмент. Стилът създава художествения ефект.

Оттук: голямата сила на фрагмента, на фрагментарното изкуство.

Фрагмент значи: да не кажеш всичко. Да не свържеш всички отделни части с логични мостчета.

Логиката е анализ.

Изкуството е синтез: фрагмент. Едно художествено произведение е построено не върху ясни логични елементи, а върху далечни психологически асоциации. Колкото асоциациите са по-далечни, толкова изкуството е по-фрагментарно. Повече разпокъсано - от логично гледище; повече сгъстено - от стилно гледище.

Психологическата основа на фрагмента е асоциацията. Асоциацията предполага голяма душевна чувствителност: интуиция. Слабата душевна чувствителност създава близки, осезаеми асоциации. Близките асоциации са логически продукт: илюзия, метафора. Слабата душевна чувствителност на художника създава изкуство от осезаеми логични асоциативни елементи на *илюзията*: "реализъм". Голямата душевна чувствителност на художника създава изкуство от далечни алогични - граничещи с абстракцията - асоциативни елементи: изкуство на *илюзията*: "символизъм".

Символът е асоциация - образ, създаден чрез асоциация. Образът, създаден чрез логиката - *метафората*, - е винаги образ на непосредното осезание: адекват на действителността. Действителност: не изкуство. Логичният образ се постига винаги чрез непосреден анализ. Резултатът е: адекват на действителността; не изкуство.

Изкуството дири и изтръгва оот нещата тяхната есенция; не нещата - а есенцията на нещата; не фактите - а смисъла са фактите: синтез.

Заклучение: изкуството е *субективно*. В противоположност на логичната действителност - обекта - и нейния аналитичен адекват: обективния епос. Изкуството е субективно: *лирика*.

Епосът принадлежи на примитивните стари времена. Изкуството на старите времена е епос.

Епос: логика: анализ: обективност.

Лирика: асоциация: синтез: субективност.

Лириката е изкуството на новото време. Новото време отрича обективното изкуство на старото време.

Хомер - Анти-Хомер.

Епическото изкуство действа с фактите, нещата - и трябва да ги свързва с логични връзки. Обективност, която довежда до подробност. *Пълна картина.*

Лиричното изкуство действа с алузията на фактите - със символи, свързани помежду си чрез асоциацията. Изключена е всяка възможност за подробна картина. *Фрагмент.*

Днес поезията е лирика. Епично творчество в поезията е една невъзможност. Защото съвременната психея не притежава епичната обективност на примитивните хомерически времена. (Една забележка: Пенчо Славейковата "Кървава песен" е абсурден анахронизъм.) Съвременната психея възприема всичко в света като субективна алузия - асоциация; синтез; фрагмент.

Колкото душата става по-чувствителна, по-възприемчива, по-изтънена, по-способна да свързва нещата чрез асоциации, чрез алузия на техния смисъл - чрез *интуиция*, - толкова по-фрагментарно ще бъде изкуството.

Една разгадка: съвременната поезия - съвременното изкуство въобще - изглежда тъмно, неясно, защото е фрагментарно съчетание на далечни асоциации, съчетани въз основа на интуицията. Съвременното изкуство е тъмно за тъмните души - за душите, лишени от интуиция; за душите, които могат да възприемат само фактите - веществото на фактите, но не и смисъла на фактите.

А изкуството дири и изтръгва от фактите - от нещата - техния смисъл и превръща фактите и нещата - чрез интуиция - в символи.

Изкуството - било то "символизъм" (в поезията), или "експресионизъм" (в живописата) - действа с нещата като с интуитивни символи; символи, които възплъщават смисъла, есенцията на нещата. Затова изкуството не може да бъде никога "реализъм" - т. е. ясно, обективно, логично съчетание на самите неща. То е субективно съчетание на символи. Затова е "неясно" - "тъмно" - и фрагментарно.

Само във *фрагмента* може да бъде вложен, синтезиран - смисълът на нещата. Зад многообразието и голямото число на нещата се крие техният смисъл; зад подробността; зад максимума от вещество, форми и факти. Изкуството трябва да намали този максимум, да премахне подробностите - и разкрие смисъла (платоническата идея), скрит зад максимума от неща, и факти. Това значи: да намали числото на нещата и фактите, с които ще действа --да превърне реалните елементи в символи.

Минимум от средства: фрагмент.

Историята на съвременното изкуство - лирика, живопис (музиката е сама по себе си фрагмент!) - има пред себе си само фрагменти. Една лирическа поема е създадена от отделни - независими помежду си - образи, които асоциацията свързва в едно цяло - една идея; целта тук не са образите, а *идеята* - образите са само символи

на идеята. Абсурдно е да се пита "какво се разправя" в една лирическа поема. Нищо не се раз-равя, нищо не се описва, никакви образи не се рисуват - образите са само символи и въплъщават идеята. Също и в живописата: днес една картина не "представява" нищо - никакво дърво, нито кон, нито човек, нито къща - никакво действие между това дърво, този кон, този човек или тази къща; едно дърво, един кон, един човек, една къща и пр., нарисувани в една картина, са само образи, символи, които въплъщават идеята. Затова една картина на някой съвременен художник изглежда тъй фрагментарна, съчетание на отделни фрагменти - отделни образи, които асоциацията - чрез силата на интуицията - свързва в идея. Също и в онова изкуство, което слива в себе си поезията и живописата - словесния и пластичния образ: театъра. В драмите на Стриндберга ("Мъртвешки танц", "Соната на призраците", "Сънна мистерия", "Към Дамаск", "Коронна невеста" и пр.) и Морис Метерлинк всеки словесен или пластичен образ не е самоцел, а символ, който въплъщава идеята.

Небето

Небето е ключът на Света.

Светът: небе и предмет. Небето пред предмета и небето зад предмета. Две небеса.

Небето *пред* предмета е земна атмосфера, въздух. Небето *пред* предмета разтапя формата и цвета на предмета: въздушна перспектива - импресионизъм. Коро, Моне, Уистлер...

Небето *пред* предмета е въздух между Аз и Света: видима реалност, земна атмосфера - *реализъм*.

Обаче:

Аз - Свят - и Космос.

Небето *зад* предмета е пространство между Света и Космоса; то е без въздух - бездна, в която се вливат Аз и Свят. То е синтез на невидимото и неведомото; заключване на много стихии - невидимото и неведомото - и затова: маса; синтез: Платонова идея. Небето *зад* предмета е абстракция. Реалността изчезва. Вместо земна атмосфера, въздух - пред нас небето застава като пределна стена на Света, абстрактен екран, върху който се отразява Аз: - *Експресионизъм*.

Не отразяване на Света през Аз в изкуството - което изкуство е: отражение на Света. А отразяване на Аз през Света в изкуството - което изкуство е: Космос. Вечност. Абсолют.

Импресионизмът: Светът се разтапя във въздуха между Света и Аз. Светът се връща назад - минава преаАз - човека, - за да се появи в него като изкуство: впечатление от вън, от реалността.

Реално изкуство.

Човешко изкуство.

Земно изкуство.

Тленно изкуство.

Аз не съществува. Аз е безлично. Аз е огледало. Светът - видимата реалност - е всичко: и Аз, и Изкуство, и Абсолют. Светът.

Експресионизмът: Аз взема - грабва - Света и го разтапя в небето зад Света. Светът отива, изчезва напред - за да се появи в Космоса като изкуство: сливане на Аз с космическите елементи, с Платоновата идея.

Антиреално изкуство.

Божествено изкуство.

Космическо изкуство.

Вечно изкуство.

Аз става Космос. Аз става Изкуство. Аз става вечност. Аз става Божество. - Алфа.

Светът - предметът - изчезва. Изчезва като установена величина; загубва своята определена, собствена цена. Става преображение; - средство с относителна цена: образ, символ.

Светът съществува още само като призрак. Предметът не е вече форма, а безформено сурово вещество: скала, от която Духът чук издялва форми. Форми в Космоса. Абсолютни въплъщавания на Аз. Космосът на Изкуството. Аз не е огледало; Аз творн: Аз е божество. - Абсолют.

Аз хвърля Света в Безвъздушното небе; във Вечността. Тук изчезва всичко реално, всичко веществено - за да остане душата на предмета, предметът одухотворен. Така той запазва само своите контури, запазва възвишението на своята веществена душа - става маса; става от веществена реалност - дух, творение на духа. Престава да бъде реална форма, реален образ - става художествена форма, символ.

Безвъздушното небе зад предмета убива предмета: убива го като вещество, за да го увековечи, одухотвори. Тук предметът е дух - рожба на дух. В експресионистичното изкуство не съществува външна, веществена, реална форма: човек, кон, къща, дърво - а съществува художествена форма, създание на духа Аз.

Аз хвърля Света назад в Безвъздушното небе - в най-далечната, последната перспектива. Перспективата изчезва; никакъв пръв, втори и трети план - няма въздух, няма пространство: изчезва и всяка перспектива. Остава една само всеобща плоскост: плоскостта на Безвъздушното космическо небе - плоскостта, на която ще рисува художникът: платно или ватман. Плоскост, която художникът трябва да запълни с художествени форми. Изчезнала перспективата с безбройните свои планове, значи - изчезнали приливите на линии и бои. Линиите и боите се явяват без реалистичните настроения на нюансите - явяват се елементарни, първични: примитивизъм. Такава е художествената форма в експресионистичното изкуство,

формата, която твори духът Аз - различна от формата в природата, предмета между Аз и Света - който е създание на Бога.

Бог Аз твори нови, свои форми - художествени форми. Това е изкуството. За това:

Всяко изкуство е експресионизъм; творчески израз, израз на Бог Аз.

СЕПТЕМВРИ

1

Нощта ражда из мъртва утроба
вековната злоба на роба:
своя пурпурен гняв -
величав.

Дълбоко сред мрак и мъгла.

Из тъмни долини
- преди да се съмне
из всички балкани
из дебри пустинни
из гладни поля
из кални паланки
села
градове
дворове
из хижи, колиби
из фабрики, складове, гари
хамбари
чифлици
воденици
работилници
юзини
заводи:

по пътища и по завой
високо
по сипеи, урви, чукари, бърда
през слог

и рид
през глухи усои
през есенни жълти гори
през камънаци
вода
мътни вади
ливади
нивя
лозя
овчарски пладнища
глогини
изгорели стърнища
трънаци
блата:
изпокъсани
кални
гладни
навъсени
измършавели от труд
загрубели от жега и студ
уродливи
сакати
космати
черни
боси
изподрани
прости
диви
гневни
бесни

- без рози
и песни
без музика и барабани
без кларинети, тимпани, латерни,
флигорни, тромбони, тръби:

на гърба с парцаливи торби
в ръцете - не с бляскави шпаги,
а с прости тояги,
шопи със сопи
с пръсти
с копрали
с търнокопи
с вили
с брадви
с топори
с коси
и слънчогледи
- стари и млади -
се спуснаха всички отвред
- като отприщено стадо
от слепи животни,
безброй
яростни бикове -
с викове
с вой
(зад тях - на нощта вкаменения свод)
полетяха напред
без ред

неудържими
страхотни
велики:
НАРОД!

2

Нощта се разсипва във блясъци
по върховете.
Слънчогледите
погледнаха слънцето!
Зората от сън се
пробуди

сред гръм от картечници:
От далечните
склонове
- удар след удар -
заплющяха
луди
куршуми - олово.
Топове
като зинали слонове
зареваха. . .
Трепет и страх.
Слънчогледите паднаха в прах.

3

Глас народен:

Глас божи

С хиляди ножа
прободен
народ -
затъпен
унижен
по-нищ и от просяк,
останал
без мозък
без нерви -
въстана
из мрака тревожен
на своя живот
- и писа със своите кърви:

СВОБОДЕН!

Глава първа:

Септември.

- Глас народен -
- Глас божи -
О боже!

подкрепяй свещеното дело
на грубите черни ръце:
влей смелост
в нашето гърмящо сърце:
Не искаш ти никого роб -
и ето - кълнеме се в нашия гроб -
ще възкресим ний човека
свободен в света.
Пред нас е смъртта -

о нека!

но отвѣд:
там цѣфти Ханаан
от Правдата обетован
нам -
вечна пролет на живия блян. . .
Вярваме! Знаем! Желаете го!
С нами бог!

4

Септември! Септември!
О месец на кръв!
на подем
и погром!
Мъглиж беше пръв
Стара
и Загора
Нова
Чирпан
Лом
Фердинанд
Берковица
Сарамбей
Медковец

(с поп Андрей)

- градове и села.

5

Народа въстана
- с чук
в ръката,
обсипан със сажди, искри и сгурия,
- със сърп сред полята,
просмукан от влага и студ:
хора на черния труд
с безглаголно търпение -

(не гении
таланти
протестанти
оратори
агитатори
фабриканти
въздухоплаватели
педанти
писатели
генерали
съдържатели
на локали
музиканти
и черносотници)

А

селяци
работници
груби простаци
безимотни
неграмотни
профани
хулигани
глигани
- скот като скот:

хиляди
маса
народ;

хиляди вери
- вяра в народний възход,
хиляди воли

- воля за светъл живот,
хиляди диви сърца
- и огън във всяко сърце,
хиляди черни ръце
- в червения кръг на простора
издигнали с устрем нагоре
червени
знамена
развени

високо
широко

над цялата в трепет и смут разлюляна
страна
на бурята яростен плод:

Хиляди -
маса -
народ.

6

Блесна
над родни Балкани,
издигнали пъп
срещу небето
и вечното слънце

светкавица
- гръм

хрясна
право в сърцето
на гигантския
столетен
дъб.
Хълм подир хълм
ек бързолетен
отпрати далек

през чуки
грамади
към стръмни долини
в каменни дупки
- пламтящо легло -
дето спят на витло
пепелянки и смолци,
в пещери
на змеици и змейове,
в глухи хралупи на вещици

- и екота сля се
с далечно ехо:
екот и ропот
на водопади

потоци
порои -
бесни
рукнали в бездната
с гръм.

7

Започва трагедията! -

8

Първите
паднаха в кърви.
Метежният устрем
бе посрещнат с куршуми.
Знамената изтръпнаха
пронизани.
Планината гърми. . .
Там горе
далечни и близки хълми
потъмняха обнизани
с хора
- плъпнаха

черни редици:
редовни платени войници
и разлютена милиция.
Всички те знаят:
"Отечеството
е в опасност!"

Прекрасно:
но - що е отечество? -

И яростно лаят
картечници. . .
Първите
паднаха в кърви.
Зад далечните
върхове
забумтя артилерия.
Затрепераха
градове
и села.
Мъртви тела
- окървавени трупове -
застлаха
склонове
валози
пътища. . .
С извадени саби
кавалерийски отряди подгониха
разбитите селяни
- доубивани, стреляни
с шрапнели, фугаси
- бягащи в ужас на всички страни,
догонвани в къщите
и съсичани там
с кървави саби
под нисък сайвант
сред писък
на изплашени баби,
деца и жени...

9

Войските настъпваха.
Под грозния звук на шрапнелите
изтръпнаха
и най-смелите:
в отчаяние
към небето издигнати голи ръце.
Ужас без слава
замръзна на всяко лице -
очи без страдание.

"Всеки
да си спасява
живота!"

По всички пътеки
ето спущат се рота след рота
- пехота
кавалерия
артилерия.
Бият атака
барабаните.
Паника
- високо
над изподраните
червени знамена -
бич от пурпурни пламъци вей.

Там
посред общия смут
сам,
като луд
епически смелия
поп
Андрей
с легендарния топ
стреля
снаряд след снаряд. . .
В последния миг:
"Смърт на Сатаната!"
извика
побеснял и велик -

и обърна назад
своя топ:
последната
граната
изпрати
право там

- в божия храм

дето бе пял литургия, ектении. . .

И се предаде.
"Да се обеси червения поп!
Без кръст - без гроб!"

До телеграфния стълб бе изправен.
До него палача.
Капитана.
Въжето
бе готово.
Балкана
тъмнееше мрачен.
Небето -
сурово.
Попа стоеше огромен,
изправен в целий си ръст,
цял
спокоен като гранит -
без жал
без спомен
- на гърдите Христовия кръст
и с поглед в балканите впит -
далеко
сякаш в грядущето. . .
- Страхливо вий поглед отпущате
пред близката смърт на човека,
палачи!
Що значи
смъртта на един?
Амин!

Захрачи
и плю.
Бързо нахлу
сам на врата си въжето
и
без да погледне небето
- увисна -
език
между зъбите стиснал:

велик
сублимен
непостижим!

10

Есента
полетя
диво разкъсана
в писъци, вихър и нощ.
Буря изви се
над тъмни балкани

- мрак и блясък
и гракаци гарвани ято -

Кървава пот
изби по гърба на земята.
В ужас и трепет снижи се
всяка хижа и дом.
П о г р о м!
Трясък
продъни небесния свод.

11

Тогава настана
най-ужасното:

Бясно захласната
заудря в душите тревожна камбана
- удря, бие, звъни. . .
Ношта падна тъй ниско -
глухо и страшно заключена
от всички страни.
Смъртта
- кървава вещица сгушена
във всичките ъгли на мрака
изписка,
и ето посяга
далеч и навред из ношта:
със своите сухи ръце
- дълги, безкрайни -
улавя и стиска
зад всяка стена
по едно ужасено сърце.
О, нощ на безименни тайни!
- и тайни, и явни:

Мегдани отново с кармин окървавени.
Смъртни писъци в преръзано гърло
задавени.
На вериги зловещия звек.
Затворите пълни с хора.
В двора
на казарми, затвори
от командвани залпове ек.
Вратите залостени.
Чукат отвън тъмни гости.
Сина със револвер в ръката
мъртъв на прага прострян.
Бащата обесен.
Обезчестена сестрата.
От селата задигнати селяни
след тях - войници:
мрачен конвой.
За да бъдат разстреляни:
Команда: стой!
"Огън" -

изтракаха пушки:
Ку
Клъкс
Клян -
"бий"!
- залп.
Десет трупа
от брега
плюснаха тежко
в мъртвите мътни води на Марица.
Окървавена повлече
ги скръбната родна река.
Военна музика нейде далече
през обезлюдени улици
гърмеше
"Шуми Марица. . ."
Окървавена. . .
В изпотъпкани ниви
трънливи
между бодил и високи треви
се ваят червени глави
с накълцано обезобразено лице.
Бесилки разпериха черни ръце
(привидения в мъртва мъгла).
Непрестанно се носи страхотния марш
на топора
ударил о кокал. Горящи села
озаряват далеч кръгозора.
Потекоха кървави вади.
Пламнали клади
лизнаха със светотатствен език
светото подножие
на божия
престол.
Замириса на живо месо.
Ужасени отвис небесата
нададоха вик
блажените жители на светлия рай
- на бога свирепо Осанна -
Край.

Урагана престана,
халата
спря най-подир:
мир
и тишина
настана
по цялата
страна.
Кървав на боговете курбан.

12

Музо, възпей оня пагубен гняв на
Ахила. . .

Ахил беше грубата сила.
Военния демон.
Ахил беше стар генерал
на Н. Ц. В. цар Агамемнон.
Ахил бе герой.
С безброй
кръстове, ордени, ленти. . .
Пиедестал
на реда и тишината
в страната. . .

Но днес ний
не вярваме вече в герои
- ни чужди, ни свои.

Троя бе опожарена и срината.
Приам и Хекуба загинаха.
Ахил тържествува. . .
- Какво е за него Хекуба? -
Душата му дива и груба
не чува
плача на свещената майка, разкъсана
над безименни гробища с кърви
оръсени

израснали в миг
- толкоз много -
безброй.
- Какво е за него Хекуба? -
Ахил бе герой.
Ахил бе верик.

Бич божий изпратен от бога.

Но Ахил ще загине под гняв и
проклятия.
- И загина

падна в позорно падение:

на убицеца вярна отплата.
Агамемнон уби Ифигирия

- и загина:

Клитемнестра уби Агамемнона

- и загина:

Орест със Електра уби Клитемнестра

- и загина. . .

Едничка остава
- стои и пребъдва
през вековете -
Касандра-пророчица:
тя вещае възмездие
- и в с и ч к о с е с б ъ д в а.
Безменна прищявка, игра и забава
на боговете.
Вековечен разцвет на божествена
стръв.
Всяка смърт е за тях развлечение,
всеки вопъл - шега.
Смърт, убийство и кръв!

Докога, докога?
Вседържителю Зевс

Юпитере
Ахурамазда
Индра
Тот
Ра
Йехова
Саваот:

- о т г о в а р я й!

Кръз дима на пожарите
се издига и бие ушите ти
вика на убитите,
рева
на мъченици безброй
върху клади горящи дърва:
- К о й
и з л ъ г а н а ш а т а в я р а? -

Отговаряй!
Ти мълчиш?

Не знаеш?
- Ний знаем!
Ето виж:
с един скок
ний скачаме право в небето:

ДОЛУ БОГ!

- хвърляме бомба в сърцето ти,
превземаме с щурм небето:

ДОЛУ БОГ!

и от твоя престол
те пращаме мъртъв надолу
вдън вселенските бездни
беззвездни,
железни -

ДОЛУ БОГ!

По небесните мостове
високи без край
с възета и лостове
ще снемем блажения рай
долу
върху печалния
в кърви обляния
земен шар.
Всичко писано от философи, поети -
ще се сбъдне!
- Без бог! без господар!
Септември ще бъде май.
Човешкия живот
ще бъде един безконечен възход
- нагоре! нагоре!
Земята ще бъде рай -
ще бъде!

1924 г.

КНИГИТЕ

На К. Гълъбов

Пред мен е книгата разтворена
и денем, и нощя;
все сам, аз не познавам хората,
не зная и света.

Прилитат и отлитат птиците,
изгрява ден, залязва ден:
аз дните си като страниците
прелиствам уморен.

Години да четеш за чуждия
живот на някой чужд,
а твоят, никому ненужен,
да мине глух и пуст.

До мене ти не стигна никога,
о, зов на любовта,
и аз изгубих зарад книгите
живота и света.

1926 г.

БОЛНИЦА

Тази бяла варосана зала на градската болница,
до самите стени прилепените бели легла
и лица побледнели по тях, и лица меланхолни
с тъмножълтия цвят на студената зимна мъгла.

Тези черни ръце връз прострените бели
покривки
като черни оголени клони на зимния сняг,

тези сухи ръце и ракривени болни усмивки,
и очи може би вече вгледани в другия свят.

Тишината и здрачът и тези прозорци тъжовни
със петна от мухи и с бразди от прахът и дъждът,
звънът, и звънът на големия стenen часовник
сякаш тежките стъпки на близката смърт.

ПРОЗОРЕЦ

Ето нашето зимно стъкло.
То не е, то не е сякаш същото:
няма вече ни пътя, ни къщите:
само бяла гора от сребро.

И през нея минават прегърнати
мойто братче и мойта сестра.
В посребрената бяла гора
накъде ли самички са тръгнали?

Те вървят върху сребърен път
и под мрежа от сребърни клони,
посребрени листа се отронват,
дъждове от листа ги ваят.

Мойто братче и мойта сестра
преминават без страх под дърветата:
няма вълци, нито има ветър
в тази сребърна бяла гора.

Там е само вълшебната птица
с лъчезарните златни пера;
мойто братче и мойта сестра
нея търсят от цяла седмица.

Чак на седмия ден призори
ето тя затрептява, изгрява
и във миг се запалва гората
от горящите нейни пера.

Дървесата възпламват, искрят
и на капки сребро се разтапят.

И отново изникват къщата
и изплува познатият път. 1925 г.

КАМЪК

Остаряват хора и дървета;
падат дни, нощи, листа и дъжд;
неизменен в есента и летото,
камък, ти стоиш все същ!

Нямаш нито жили, нито нерви,
нямаш нашата злочеста плът.
Съвестта и хилядите червеи
никога не те гризат.

Ти не си изпитвал още жаждата
от която почват вси беди:

не грешиш ти никога: не раждаш,
пък и сам си нероден.

Ти си свят. Не затова ли некога
в огнените стари векове
от гранит и мрамор е човекът
ваял своите богове?

Алена искра, от теб изтръгната,
камък, истината в теб прозрях:
вечно и свето е само мъртвото,
живото живее в грях.

ДЯВОЛСКО

Стрелките на отсрещния часовник
описват върху своя циферблат
дванайсетте кръга на моя ад
и жънат мойте часове отровни.

И аз лежа на дървения под
с коси от леден лепкав пот измокрени,
и аз умирам в стаята под покрива
тъй близко до самия небосвод.

А долу преминават автомобили,
трамваи като ветрове фучат
и смехове и крясъци звучат,
и тътнат кръчмите и публичните
домове.

И за да заглуша във себе си скръбта,

понякога аз сядам на прозореца
и яростно оттам замервам хората
със пръст от старите саксии без цветя.

О, аз разбирам: този весел свят
със мене и със мойта смърт не
свършва;
аз съм една ненужна жалка мърша
и мога ли да бъда техен брат?

Не искам състрадание от хората!
Аз имам всичко: моя е смъртта.
И аз ще се изплезя на света,
обесен върху черния прозорец.

1927 г.

ПОВЕСТ

Прозорците — затворени и черни
и черна и затворена вратата,
а на вратата — листът със словата:
„Стопанинът замина за Америка.“
И аз съм сам стопанинът на къщата,
където не живее никой,
ала не съм аз заминавал никъде
и тук отникъде не съм се връщал.
Аз не излизам никога от къщи
и моите единички гости са годините,
а много пъти пожълтяваха градините
и аз не съм навярно вече същият.
Отдавна всички книги са прочетени
и всички пътища на спомена са
минати,
и ето сякаш сто години
как разговарям само със портретите.
И ден и нощ, и ден и нощ часовникът

люлее своето слънце от метал.
Понякога аз се оглеждам в огледалото,
за да не бъда винаги самотен.
А по стената се изкачват бавно
и догоряват на потона дните ми:
без ни една любов, без ни едно събитие
животът ми безследно отминава.
И сякаш аз не съм живеел никога,
и зла измислица е мойто
съществуване!
Ако случайно някой влезе в къщата,
там няма да намери никого;
ще види само прашните портрети,
коварното и празно огледало
и на вратата листът пожълтял:
„Стопанинът замина за Америка.“

1925 г.

КЪЩАТА

Сам дяволът я сякаш дал под наем,
но неизвестно кой е наемателят.
Затворена е всякога вратата
а мракът спи и през деня във стаите.

Дъждът гризе мазилката и бяга
през счупените водостоци от олово
и като пот по челото на болен
по сивите стени избива влага.

И снощи (ти видя ли от прозореца?),
когато писна ненадеен вятър,
разтвори се, затвори се вратата,
завиха нощни кучета на двора

и черна сянка, дълга като копие,
разчупи се на каменните стълби
и аз видях, и аз познах там мъртвия,
когото преди девет дни заровиха.

1925 г.

СТАЯТА

Би казал, че във тази стая
не е живял отдавна никой,
че е заключена стояла
с години нейната врата.
Тук има миризма на вехто
и прах по всичките неща,
тук бавно времето превръща
във прах безжизнен сякаш всичко.

В ъглите расне неусетно
вечерната дрезгавина
и вехне есенното слънце
върху килимите на пода,
а светят жълти зимни дюли,
наредени върху комода
като голяма броеница

от кехлибарени зърна.
Какви лица ли отразило
ревниво пази огледалото?
То сякаш е един прозорец,
отворен в друг предишен свят.
Часовникът е вече млъкнал
и в неговия чер ковчег
лежат умрели часовете
и неподвижно спи махалото.

Портрети на жени, които
са си отишли от света,
висят, от слънце пожълтели,
окачени върху стената,
заспала тежко върху пода,
сънува в здрача тишината
и цялата печална стая
зализва бавно с вечерта. 1925 г.

ВЕЧНАТА

Сега е тя безкръвна и почти
безплътна,
безгласна, неподвижна, бездиханна.
Очите са притворени и хлътнали.
и все едно - дали Мария, или Анна е,
и все едно - да молите и плачене, -
не ще се вдигнат тънките клепачи,
не ще помръднат стиснатите устни -
последния въздъх и стон изпуснали.
И ето че широк и чужд е вече
пръстенът
на нейните ръце, навеки скръстени.

Но чувате ли вие писъка невинен
на рожбата ѝ в люлката съседна?
Там нейната безсмъртна кръв е
минала
и нейната душа на тоя свят отседнала.
Ще минат дни, години и столетия
и устните на двама млади, слети,
ще шепнат пак "Мария" или "Анна"
в нощта сред пролетни благоухания.
А внучката ще носи всичко: името,
очите, устните, косите - на незримата.

СТИХИИ

Можеш ли да спреш ти вятъра, дете
иде от могилите,
префучава през боазите, вдига облак
над диканите,
грабва стрехите на къщите, на
каруците чергилата,
сваля портите, оградите и децата по
мегданите -
в родния ми град?

Можеш ли да спреш ти Бистрица,
дете иде пролет яростна,
разтрошава ледовете си, на мостовете
подпорите
и излиза от коритото и завлича,
мътна, пакостна -

къщиците и градинките, и добитъка
на хората -
в родния ми град?

Можеш ли да спреш ти виното, щом
веднъж е закипяло то
в бъчвите огромни, взидани, с влага
лъхаща наситени,
на които с букви кирилски пише
"черното" и "бялото" -
в избите студени, каменни, завещани
от дедите ни -
в родния ми град?

Как ще спреш ти мене - волната,
скитницата, непокорната -

родната сестра на вятъра, на водата и
на виното,
за която е примамица непостижното,
просторното,

дето все сънува пътища -
недостигнати, неминати, -мене как ще
спреш?

КУКУВИЦА

Ходиш, гледаш, сякаш обезсвесен,
залудо пилееш дни и нощи,
божий свят ти станал, казваш, тесен.
Не видя ли, не разбра ли още?
Неведнъж те рекох и повторих:
не помагат билки и магии,
кой каквото иска да говори -
няма нивга аз гнездо да свия,
рожби румени да ти отгледам,
в къщи край огнището да шетам.
Мен ме е родила сякаш веда
и ми е прокобила несрета. -

Дай ми мене по света да скитам,
дай ми сборове, хора, задевки -
другите да слушам без насита
и сама да пея на припевки.
Моите очи се ненаглеждат,
моито уши се ненаслушват.
Не допридам свилената прежда,
недогаснал огъня потушвам...
И така живота ще премина
ненаситена, ненаживяна.
А кога умра, сама, в чужбина,
кукувица-бродница ще стана.

ПОТОМКА

Няма прародителски портрети,
ни фамилна книга в моя род
и не знам аз техните завети,
техните лица, души, живот.

Но усещам, в мене бие древна,
скитническа, непокорна кръв.
Тя от сън ме буди нощем гневно,
тя ме води към греха ни пръв.

Може би прабаба тъмноока,
в свилени шалвари и тюрбан,
е избягала в среднощ дълбока
с някой чуждестранен, светъл хан.

Конски тропот може би кънтял е
из крайдунавските равнини
и спасил е двама от кинжала
вятърът, следите изравнил.

Затова аз може би обичам
необхватните с око поля,
конски бяг под плясъка на бича,
волен глас, по вятъра разлян.

Може би съм грешна и коварна,
може би средпът ще се сломя -
аз съм само щерка твоя вярна,
моя кръвна майчице-земя.